

گوڤاريكى ئەكادىمىي و زانستىي وەرزىيە

حەمەسە عەید

پ.د. کاروان عومەر قادر

د. په خشان فه همی فہرحو

پ.د. هاشم ئەحمەدزاده

د. له زگین عه بدولر حمان ئه حمه د

گۆڤاری ئەکادیمیای کوردی

هه‌له‌چنی: دیاکو هاشمی و پ. د. دانا ئەحمەد

ریڤه‌ری کاروباری گۆڤار: ئیمان نه‌جات

به‌رگ و دیزاین: ئومید محەممەد

مائپه‌ری گۆڤاری ئەکادیمیای کوردی:

http://journal.kurdish_academy.dev.krd

ئیمیل: journal@ka.gov.krd

موبایل: ۰۷۵۰۸۳۷۵۵۷۵

چاپ: چاپخانه‌ی کارۆ، سلێمانی ۲۰۲۵

پیرست

- جوانیناسی له هۆنراوهی منداڵاندا..... ۵
کاروان عەلی محەممەد - پ.ی.د. ژیلوان طاہر باپیر - پ.ی.د. سالار عوسمان حوسین
- جوانکاری واتایی له شیعەرە کوردییەکانی عەبدوللّا بەگی (میسباح الدیوان)(ئەدەب)دا..... ۲۳
علی مصطفی توفیق
- کیشە ی ناوانانی زاراوەکانی بەکارهێنەر له موزیکی پۆژەهەڵاتیدا..... ۳۹
د.عادل محەممەد کەریم - پ.ی.د.چپایی کمال سعدي
- هاوسەرگیریی بەسەرودری له دابونەریتی کۆمەڵگای گوندنشینی کوردستاندا..... ۵۷
د. حبيب مصطفى ابراهيم - پ.ی.د. رضوان شريف صالح
- شەو له شیعەرەکانی (مەوله‌وی)دا..... ۷۳
پ.ی.د. سروشت جەوھەر حەوێز - پ.ی.د. لقمان پەئوف
- بیناسازی قشڵە ی گوێر له سەر دەمی عوسمانی..... ۹۱
م.ی حسین رفیق حسن
- زمانی پەنگەکان له بواری دەروونناسیدا..... ۱۱۱
م. ۵- م عبدالستار نعمت آلیخانزانکۆی - پ.ه.م. کاوه طاہر ظاهر
- (التخطيط الاستراتيجي لإعادة تنظيم البشمرکة في بادینان)..... ۱۲۵
هيام حاجي أحمد
- لمحات من ثقافات العصرين الحجري النحاسي وما قبل الكتابة في الجزيرة السورية..... ۱۳۷
أ.د. نعمان جمعة إبراهيم - عمر حسين شريف
- الانعکاسات الاجتماعية لعدم الالتزام بالقوانين المرورية في مدينة أربيل..... ۱۵۵
م.م. أميد عبدالمجيد قادر - أ.د. عبد الحميد علي سعيد البرزنجي
- مؤلفات كتبت لسلطين وملوك الأيوبيين..... ۱۷۱
أ.م. د. لولائف مصطفى سليم

شەو لە شیعەرەکانی (مەولەوی)دا

پ.ی.د. لقمان رەئوف

پەیمانگەی تەکنیکی کوردستان
بەشی کارگێری کار

پ.ی.د. سروشت جەوھەر حەوێز

زانکۆی کۆیە | فاکەلتی پەرەردە-بەشی زمانی کوردی
Srusht.jawhar@koyauniversity.org

پوختە

شەو لە شیعری کوردیدا، پەنجەرەیهکی فراوانە و شاعیران لە ڕێگەیەوه سەیری جیهانیکی پڕ لە تێرمان و ھەستەکان دەکەن. جگە لەمەش شەو ھێمای ئیلام و دابپان و ئاوینە پەنگدانەوێ ھەستە جیاوازهکانی مرۆف بوو، ھەر لە خەم و نوستالۆژیاو، تا ھیوا و ئارامی. یەکیک لە ھۆکارەکانی دەرخیستی بەھای شیعەر، وشەکانیەتی. بۆیە وشە لە دەقدا ھۆکاریکی بەھیزی شاعیرە بۆ بەخشینی مانا لە ڕێگەی ئاماژە و دەلالەتەکانەو. دواچاریش جۆری مانا و مەبەستی وشەکە لە کۆنتیکستەکەدا دەرەکەوێت. ئەم توێژینەوێە کارکردنە لەسەر وشە (شەو) لە شیعەرەکانی مەولەویدا، بە ئامانجی دەرخیستی مانا و

دەلالەت و ئاماژەکانی (شەو) لە دەقەکانی مەولەویدا. پاشان ناساندنی کاریگەری شەو لەسەر شاعیر و چۆنیەتی پەنگدانەوێ لە شیعەرەکانیدا. ھەرودھا خستەرووی ڕۆلی شەو لە شیعەرەکانی شاعیردا، لە پوانگەی مانا و کاریگەری و کارایی لە دەقەکاندا، بە شیوازیکی زۆرجار مانای نوێی لە کۆنتیکستەکاندا بەرھەم ھێناو. جگە لەمەش کارکردن لەسەر ڕۆل و ئەرکی وشەکە و بەکارھێنانی بە مانا جیاوازهکان لە دەقدا. ئەمەش بە پەیرەوکردنی پێیازی وەسفی و شیکاری، لەپێناو نیشاندانی واتاکانی شەو لە شیعەرەکانی شاعیردا.

وشە سەرەکییەکان: شەو، دیدار، شاعیر، ئازار، خۆشەویستی.

شهو لای هه موو شاعیران به گشتی و شاعیرانی کلاسیک و پرماتیک به تایبه تی، جیگه و پیگه یه کی به هیژ و جیگیری هه بووه، چونکه یه کیگ بووه له وه که رهسته سه ره کییانه ی، که شاعیر له پیناو گه یاندنی مه به ست و وینه کاندای، هانای بو بردووه؛ ئیدی بو خوشی بیت، یان بو ناخوشی، یاخود دوان و خستنه پرووی داواکارییه کان بیت، یان درخستنی رازه کان و ئارامیی دل و دروون. بویه شهو له شیعی کوندا پوئیکی گرنکی بینوه، چ وهک نیشاندانی جوانیی وینه کان، چ وهک ئارامیه خشین به شاعیران. له گهل ئه پوگپرانه شیدا شهو تاوه کوو ئیستاش یه کیگه له سه رچاوه کانی شیعی، چونکه شاعیر هه م وینه، هه م مانای لی وهرده گریته له ریگهی هیماکردنیه وهک. ئه مهش له م سوئگه یه وهیه که شهو ئیستاتیکا و نیشانه و ... تاد به شیعی ده به خشیته، چونکه خوشه ویستی و سروشت و شهو و ژن و خهون و ... تاد، به شیکن له روانین و ههسته کانی شاعیران و جیهانه کیان.

جگه له مهش شهو له روانگهی بونیاد و پوله وه، وشه یه کی کاریگهر و ئالوزه له مانا و مه به ستدا. ههر بویه زوربه ی ههره زوری شاعیرانی (عیرفانی، دنیایی) به کاریان هیئاوه. له بهر ئه وه لای عارفان شهو پره له نهینی و جووله ی به رده وام و پیره وی به رهو ناکو تایی و جیهانی هه میشه بییه. لای هه ندیکی تریش شاعیر، شه وهاوړی و لای هه ندیکی تر نادیاری و ئالوزی و ... تاد. له م ریگه یه شه وه ناوه پوکی نه سستی قوول له ریگهی تارمایی و وینه وه، ده گوازه وه بو به رانه بر. بویه شهو یه کیگه له هوکاره کانی داهیتان و وینه ی جوان و دروستکردنی کاریگهری له ناو ده که دا. جگه له مهش شهو له ئه ده بیاتدا جیگه یه کی به رچاوی هیه، به و پینیه ی به دریزایی سه ده کان سه رچاوه ی ئیلهام به خش بووه بو زوریک له شاعیران، ههروه ها هیما یه که چه ندین مانای جیاوازی هه بووه و شاعیران وهک قوناغیک بو تیرامان و هه سترکردن به

خه م و هه سرهت و ده رکه وتنی ململانی له گهل خود و چاره نووس و ته نیایی، زورجاریش له چوارچیوه ی وه سفکردنی ئازاره کانی شاعیر، یان تیرامان له گه ردوون به کاریان هیئاوه.

سه بارهت به هو ی هه لباردنی ناو نیشانه کهش، له گهل ئه وه ی وشه ی شهو وشه یه کی ده ربړینی ئاسانه، به لام پر مانا و ده لاله ته له شیعه ره کانی شاعیردا، ههر بویه گرنکی و پو لی شهو له شیعی ردا، به هو ی داگیرکردنی پانتایییه کی زوری وینه و مه به سته کان بووه. ئه مه جگه له به خشی نی مانا و ده لاله تی جیاوازی له شیعه ره کانی شاعیر و خستنه پرووی پو لی وشه ی شهو له شیعه ره کانی شاعیردا. له لایه کی تره وه تا ئیستا لیکو لینه وهیه که له م شیوه یه له سه ر شهو له شیعی ردا به گشتی و له شیعه ره کانی مه وله ویدا به تایبه تی نه کراوه.

ئه م توژی نه وهیه به دوای وه لامدانه وه ی چه ند پرسیاریکدا ده گه ریته، وهک: وشه ی شهو و ئاماژه کانی چین؟ که ی و له چ کاتیکدا ده ست پین ده کات؟ پو لی و کاریگهریی له سه ر شاعیران چییه؟ پو لی شهو و ره نگدانه وه ی له شیعی ردا و چ مه به ست و په یامیک ده گه یه نیت، به تایبه تی لای مه وله وی چین؟ ...

گرنکی توژی نه وه کهش له ناساندنی گرنکی شهو، خو ی له هوکاره کانی وینا کردن و چواندنی، له گهل جوړیه تی و چو نیه تییه که ی و به کارهیتان و ده لاله ته جیاوازه کانی له شیعه ره کانی شاعیردا ده بینیته وه. ههروه ها ناساندن و خستنه پرووی پو لی شهو له شیعه ره کانی مه وله ویدا، له گهل درخستنی پانتایی مه عریفیی مانا و ده لاله تی وشه له شیعه ره کانی مه وله وی و درخستنی مانا و ئاماژه کانی شهو له ده که کاندای. ئامانجی توژی نه وه کهش له درخستنی مانا و ده لالهت و ئاماژه کانی شهو له ده که کانی مه وله وی، له روانگهی مانا و کاریگهری و کارایی له ده که کاندای خو ی ده بینیته وه، چونکه مانای نو ی له کوئتی کهسته کاندای به ره م هیئاوه. له گهل ناساندنی کاریگهریی شهو له سه ر شاعیر و ره نگدانه وه ی له

شيعرهكانيدا، ههروهها كاريگهري شهولهسهر شاعير و پهنگدانهوهي له شيعرهكانيدا. لهگهله درخستني دهلالهت و ئاماژهكاني شهولاي شاعير و ناساندني پيگهي شهوله شيعرهكاني شاعيردا.

پيشينه توژينهوهكه:

سهبارهت بهوليكلينهوانهي كه پيشتر لهسهر مهولهوي كراون، دهتوانين ئاماژه به چند كاريك بكهين، لهوانه:

۱- (مهولهوي شاعير و رومانتيكي متصوف)، رهئووف عوسمان، گوڤاري كاروان، ژماره (۶) ۱۹۸۸. تنييدا باسكردنه لهسهر لايهني تهسهوف لاي مهولهوي. لهگهله ئهوهي نووسهر خوښندهويهكي گشتيي بو مهولهوي وهك ژيان و نازناوي كردووه، چند نموونهيهكي هيناوتهوه، تنييدا پوانين و بيري زاهيدي مهولهويي پوون كردووتهوه. لهگهله ئهمشدا باس له داهيتان و پهنگدانهوهي لاي خوښه كردووه.

۲- كتيبي (ميهرهجاني مهولهوي) كه لهلايهن وهزارهتي روشنبيري و لوان، به نووسراوي ژماره (۲۴۱) له سالي (۱۹۸۹) له بهغدا چاپ كراوه، بريتيه له بلاوكراوهي سهرحم ئهواس و وتار و ليكلينهوانهي، كه له ميهرهجاني مهولهوي له پوژي (۲۴-۲۵/ ۱۹۸۸/۸) دا پيشكesh كراون.

۳- (ليريكاي شاعيري گهرهوي كورد مهولهوي)، ئهنهر قادر محهمه، سليمني (۲۰۰۱)، دهزگاي چاپ و بهخشي سهردهم. نووسهر لهم كتيبه دا ئهدهبياتي ديالكتي گوران و ئهوبوچوونانهي كه له بارهيهوه هه خراونه ته پوو. پاشان باس له ژانرهكاني ليريكاهكات، لاي مهولهوي، لهگهله خستنهپووي سهراچاوهكاني شيعري لاي مهولهوي.

۴- (شيوازي شيعري مهولهويي تاوهگوزي له روانگهي ستايلناسيي/ شيوازناسيي نوپوه)، پ.د. ئهنهر قادر محهمه، گوڤاري زانكوي سليمني، ژماره (۵) سالي (۲۰۱۶). نووسهر لهم توژينهويه دا

باس له شيوازناسيي ئهدهبيي گوران و ئهوي پيشكeshوتهي له شيوازناسيي بهگشتي و شيوازناسيي بونيادگهري كردووه. لهم پيناوهشدا باسي ميتافور و بهناموكردن و پيشخان و پاراليلزمي هيناوتهوه، لهپيناو خستنهپووي بونياد و پيكهاتهي هونهري له شيعرهكاني شاعيردا.

۵- (چهمكي ژيان و مردن له شيعرهكاني مهولهوي و مهولاناي پومي)، سهبوور عهبدولكهريم (شكار)، له ناوهندي غهزنووس، سليمني (۲۰۱۴) چاپ كراوه. نووسهر لهم كتيبه دا لهگهله ئهوهي باس له ژيان و مردن و ئاييني جياواز و فلهسهفه و عيرفاندا كردووه، باسي ئهه چهمكنه لاي ههريهكه له مهولهوي و مهولانا كردووه. دواتر نووسهر باسي بوون لاي مهولهوي به مانا راستهقينهكه و بووني نيگهتيف كردووه. له مهسهلهي دونياشدا باسي له هوشياربي مهعريفي و ههستي كردووه لاي مهولهوي.

۶- (دواليزمي دژيهك له هونراوه ليريكيهكاني مهولاناي پوم و مهولهويي تاوهگوزيدا)، لههون قادر عهبدولرحمان، ناوهندي روشنبيري هونهري ئهنديشه، سليمني، (۲۰۱۴). نووسهر لهم كتيبه دا باس له ناساندنيكي زمانهواني و فرههنگيي دواليزمي دژيهك كردووه، پاشان ئهه دواليزمي له ئايينه جياوازهكاندا ناساندووه. لهگهله دواليزم له فلهسهفه دا، ههروهها باسي له دواليزمي دژيهكي بهگشتي و له ئهدهبيي عيرفاني و هاوچهرخدا كردووه.

پيكهاتهي ليكلينهوهكesh بريتيه له دوو بهش. له بهشي يهكه مدا باس له چهمك و پيناسهي شهو و گرنگيي شهو له شيعرهكاني شاعير و هوكارهكاني ويناكردن و چواندني شهو لهگهله جوړيهتي و چوښهتيهكي كراوه. له بهشي دووه مدا باس له وشه و چوښهتي بهكارهيتان و دهلالهته جياوازهكان و جوړي وشه كراوه، وهك: (شهو وهك ديدار، بهندايتي و ليخوشبوون، نيگه راني و خه ماوي، مهترسييهكان، خوشهويستي). له بهر ئهوهي بهشيكي ليكلينهوهكه باسكردنه له لايهني تيوري شهو و بهشهكي تري

شیکار و لیکنده‌وهی ده‌قه‌کانی شاعیره، بویه میتودی وه‌سفیی شیکاری به‌کار هینراوه.

۱- پیناسه و گرنگی و وینهی شهو

۱-۱- چه‌مک و پیناسه‌ی شهو

به‌پیی فره‌هنگی زمانه‌وانی واتای وشه‌ی شهو (بریتیی به‌ماوه‌ی کات، ماوه‌ی نه‌بوونی خور. پیچه‌وانه‌ی رۆژه) (بن فارس، ۲۰۱۸: ۴۶۶). به‌پیی فره‌هنگی ئیتیمۆلۆژی کوردیی (شه‌و واته‌ ده‌می تاریکی) (هه‌رشه‌میی، ۲۰۱۳: ۵۸۲). شه‌و به‌چه‌مکه‌ کاتییه‌که‌ی له‌گه‌ل ئاوابوونی خور ده‌ست پی ده‌کات، تاوه‌کوو به‌ر له‌هه‌له‌هاتی خور و بریتیی له‌و تاریکییه‌ی که‌ دوا‌ی رۆژ دیت، واته‌ ده‌ستپی‌کردنی تاریکی و نه‌مانی پرووناکی. ئەمه‌ش ورده‌ ورده‌ له‌گه‌ل ده‌ستپی‌کردنی یه‌کیک و نه‌مانی ئه‌وی ترده‌ پروو ده‌دات. یاخود شه‌و دیارده‌یه‌کی گه‌ردوونیی له‌ بازنه‌ی فه‌له‌کناسیدا و فۆرمیکی ژیانه‌ له‌ سیسته‌می گه‌ردوونیدا. شه‌ویش سه‌رچاوه‌ی ئاسووده‌یی و نوێبوونه‌وه‌ی وزه‌کانه‌ ئاسته‌ ده‌لالیه‌که‌ش هه‌م به‌سه‌ر کاته‌که‌، هه‌م مانا تاریکییه‌که‌یدا دابه‌ش بووه‌. که‌واته‌ شه‌و ئه‌و ماوه‌ کاتییه‌یه‌، که‌ له‌ ئاوابوونی ته‌واوی خوره‌وه‌ ده‌ست پی ده‌کات، تاوه‌کوو هه‌له‌هاتی و درێژییه‌که‌شی په‌یوه‌سته به‌ وه‌رزه‌کانی سال و شوینه‌ جوگرافییه‌که‌وه‌. بویه «شه‌و له‌دوا‌ی رۆژ دیت و به‌ ئاوابوونی رۆژ ده‌ست پی ده‌کات» (ابن منظور، ۲۰۰۹: ۳۲۲).

یان شه‌و «بریتیی له‌و ماوه‌یه‌ی که‌ له‌ خورئاوابوونه‌وه‌ تا به‌یانی درێژ ده‌بیته‌وه‌. هه‌روه‌ها به‌شیکه‌ له‌ رۆژ و تاییه‌تمه‌نده‌ به‌ نه‌بوونی تیشکی خور و ده‌ستپی‌کردنی تاریکی» (ابن منظور، ۲۰۰۹: ۳۲۸)، یان شه‌و ناویکه‌ بۆ کاتیک و پیچه‌وانه‌ی رۆژه‌ وشه‌یه‌که‌ هه‌لگری مانایه‌کی قول و فراوانه‌ و بریتیی له‌ ماوه‌یه‌کی دیاریکراو له‌نیوان ئاوابوون و هه‌له‌هاتی خوردا. له‌گه‌ل ئەمه‌شدا چه‌ند به‌شیک له‌خو ده‌گریت، وه‌ک: عیشا، نیوه‌شه‌و، سه‌ره‌تای شه‌و، کو‌تایی شه‌و. وه‌کوو جو‌ریش شه‌وی یه‌لدا و شه‌وی ده‌یجور

به‌کار هاتوه‌. له‌م سۆنگه‌وه‌ شاعیر هه‌م چه‌مکی کات ده‌به‌خشیت به‌ شه‌و، که‌ به‌ کو‌تاییهاتی رۆژ ده‌ست پی ده‌کات تاوه‌کوو ده‌ستپی‌کردنه‌وه‌ی. هه‌م چه‌مکی شوینی پی ده‌به‌خشیت، که‌ به‌ ده‌ستپی‌کردنی تاریکییه‌ له‌ نیوان زه‌وی و ئاسماندا. له‌م تاریکییه‌شه‌وه‌ (ده‌لاله‌تی ترس و شله‌ژان و گومانی لی به‌ره‌م ده‌هینریت) (الشافعی، ۲۰۰۴: ۵).

«شه‌و له‌ فه‌لسه‌فه‌ی باشلاردا ته‌نیا نه‌بوونی پرووناکی نییه‌، به‌لکوو چرکه‌ساتیکه‌ که‌ تیایدا رۆح قولترین خه‌یال و خه‌ونه‌کانی خو‌ی ئاشکرا ده‌کات. خو‌ی له‌ خویدا جیهانیکی سه‌ربه‌خو‌یه‌ و بیرکردنه‌وه‌ له‌ لۆژیکی توندی رۆژ رزگار ده‌کات و ده‌رگا به‌ پرووی خه‌یالی شیعیدا ده‌کاته‌وه‌» (باشلار، ۲۰۲۳: ۴۶). که‌واته‌ شه‌و لای باشلار جیهانیکی ده‌وله‌مه‌نده‌ به‌ مانا، که‌ خه‌ون و خه‌یال و شیعر له‌ به‌هیزترین ئاستی خو‌یاندان. ئه‌و کاته‌یه‌ که‌ رۆح له‌ کو‌ت و به‌نده‌کانی واقع‌ رزگاری ده‌بیت و ده‌چیته‌ دو‌خی تیرامان و خو‌لقاندنی هونه‌ری و بوونگه‌رای.

یان شه‌و له‌ شیعردا بریتیی له‌و ماوه‌یه‌ی که‌ پرووداوه‌ خو‌شی و ناخۆشه‌کانی تیدا ده‌خريت‌ه‌ پروو. ئەمه‌ش په‌یوه‌سته به‌ هه‌ست و جیهانی شاعیره‌وه‌. چونکه‌ شه‌و به‌ سروشتی حال هه‌ر له‌ کونه‌وه‌ ده‌رفه‌تیک بووه‌ بۆ تیرامان و وردبوونه‌وه‌ و ئارامگری و به‌خوداچوونه‌وه‌ و پرسیار و ...تاد. هه‌ربویه‌ شاعیره‌کانیش شه‌ویان بۆ گه‌رانه‌وه‌ بۆ ناخی خو‌یان و به‌کاره‌ینانیان به‌پیی جو‌ری گه‌رانه‌وه‌ به‌کار هیناوه‌ و ده‌لاله‌ت و شیوه‌ی جیاوازیان پی به‌خشیوه‌. هه‌ر له‌به‌ر ئەمه‌شه‌ شه‌و لای باشلاریش «چه‌مکی ده‌وله‌مه‌ندی فه‌لسه‌فی و شیعرییه‌، به‌و پییه‌ی دیارده‌یه‌کی سروشتی و بوون تی ده‌په‌رینیت، بۆ ئه‌وه‌ی بیته‌ فه‌زای تیرامان و خه‌یال و خه‌ون» (باشلار، ۱۹۹۱: ۶۵). له‌م سۆنگه‌وه‌ مرو‌ف هه‌ر له‌ کونه‌وه‌ شه‌وی بۆ هه‌وانه‌وه‌ و ئارامیی ده‌روونی و تیرامان و بیرکردنه‌وه‌ به‌کار هیناوه‌، بۆ ئه‌وه‌ی بۆ چالاکی و گی‌رانه‌وه‌ی توانا‌کانی، ئاماده‌کاری

بکات. له لایه کی تریشه وه هاوسهنگی دهروونی و کومه لایه تیی و ...تاد دهسته بهر دهکات.

۱-۲- گرنگی شهو له شاعرهکانی مهوله ویدا:

شهو پۆل و پیگه و گرنگی لای مروّف به گشتی و شاعیران به تاییه تی هه بووه و بهردهوامیش دهییت. بهو پییهی «شهو لای شاعیران زور گه ورهیه، چونکه ئازار و نهینیهکان دهشاریتهوه، له هه مان کاتدا گه واهی له سه ر ئازار و خه مه کانیا ن ده دات» (یعقوب و اخرون، ۲۰۱۵: ۱۳۹). له م سۆنگه وه شاعیران زۆربه ی کات شهویان بۆ دهربرینی ناخ و خسته نه پرووی مه به سه ته کان به کار هیناوه. بۆیه شهو له دهقی شیعری به گشتی پۆل و پیگه یه کی زۆری ههیه. شهو لای مهوله ویش گرنگی و بایه خی تاییه تی ههیه، چونکه سه رچاوه و ئیلهامی شیعری مهوله وی و شاعیرانه به گشتی. بهو مانایه ی له پیگه ی شهو وه توانیویه تی چه ندین ئیلهامی شیعری وهر بگریّت. هه ر بۆیه هۆکاریک بووه بۆ گوزار شتکردن له ناخ و هه سه ته کانی مروّف و دهربرینی وینه ی جوان. زۆرجاریش خالی کردنه وه ی دهروونه، واته هۆکاری درکاندنی نهین ی و رازه کانی شاعیره له شیعره کانییدا. جگه له مه ش شهو ئارامی و جوانی ده به خشیّت به کرۆکی شیعر و شاعیره که ی. چونکه شهو وهک هیما پۆلیکی گرنگی بینیه له دهقه کاند، چ وهک چاکه، خراپه، ترس، ...تاد.

شهو به رهگه زیکی سروشتی بیدهنگ داده نریّت، که مروّف بۆ په رستن و مانه وه له گه ل خودا، بیر کردنه وه ...تاد به کاری دههینیت. له دهقی شیعری کوردیدا به گشتی چهقی جووله و ژیا نه. له گه ل ئه وه ی دیار دهیه کی سروشتیه و پۆژانه دووباره دهیته وه. له گه ل ئه مه شدا ده لاله تی شیعری لای زور شاعیر به رهه م هیناوه. ئه مه ش له وه سۆنگه یه وهیه که سروشت دهرچه یه که بۆ تیرامان له هه موو شته کان. بۆیه (شاعیره کان سروشت به تاییه تی به کار دههینن و شیعره کانیا ن له پیگه ی رهگه زه کانی وهک (ئاسمان، خۆر، مانگ، زهوی، ...تاد) پر ده کهن له هه ست و

سۆزه کانیا ن، چونکه دهیا نه ویت بیگه یه ننه پۆح و ناخ و له روانگه ی خویانه وه شیوه ی جیاواز دروست بکه ن) (ضیف، ۱۹۸۱: ۱۵۰).

به گشتی شاعیرانی کورد تی راماون له شهو، وهک کاتیکی ئارامی و بیدهنگی، چونکه جهنجالی پۆژ نامینیت و پیگه به عه قل و دل ده دات له گه ل سروشتدا هاوئا ههنگ بیت و له پیگه ی وینه ی مانگ و ئه ستیره و سیبه ره کانه وه، تابلوی شیعری دروست ده کهن، به شیوا زیك قسه له گه ل پۆح ده کهن و تیشک دهخه نه سه ر چه ندین لایه نی ئه زموونی مروّفایه تی خویان. جا چ له گۆرانیوتن بیت له سه ر جوانیه که ی، یان دهربرینی ئازاره کان له تاریکییدا. جگه له مه ش شهو میحوه ریکی سه ره کی بووه له دار شتنی شیعری کوردیدا و کاریگه ری و په نگدانه وه ی هه بووه له سه ر پۆحی شاعیران. هه موو ئه مانه ش له پیناو ئه وه دا بووه، که له پیگه ی شهو وه به شیک له گونا هه کان، هه له کان وهک جوړیک له پۆزش و داوی لیووردن بهینیت وه و به شه که ی تریش په یوه ست بکات به لایه نه ئاییندارییه که و له پیگه یه وه په زامه ندی و لیوورده ییی خودایی وهر بگریّت.

۱-۳- وینه ی شهو له شاعرهکانی مهوله ویدا:

له کو ی ئه و به کارهینانه ی وشه ی (شهو) له شیعره کانی مهوله ویدا، وشه ی شهو له روانگه ی دوو هونه ری په وان بژییه وه، وهک وینه ی شیعری خراوته پروو. ئه مه ش له و سۆنگه یه وه بووه «به های هونه ری و شیوا ز و ئامرازی وینه گرتنی هه لچوونی ناخیا ن، وهک ئه وه ی که بیریا ن لی کردو وه ته وه، خسته وه ته پروو» (عبد المنعم، ۱۴۱۶: ۱۳۲)، له وانه:

۱- **لیکچواندن:** زۆربه ی هه ره زۆری شاعیران، له پیناو دهربرینی وینا و روانین و ...تاد خویان، پشت به وینه کان ده به ستن بۆ گه یاندنی ئه و مه به ست و په یامه ی که له شیعره کاند دهیخه نه پروو. چونکه شاعیر شهو دهکاته وه به به شیکی نو ی، به هو ی به خشی نی وه سفی نو ی به شهو. ئه مه ش به هو ی

توانا و داهینانهوه، وینهی نویی دروست کردووه، که هه‌لگری لیکدانهوه و راقه‌یه‌کی دروونیی به‌هیزه. به مانایه‌کی تر شاعیر له ریگه‌ی هونه‌ریی چواندنه‌وه، شه‌و به چهند شیوازیکی به‌هیز و جیاواز به‌کار ده‌هینیت، له‌پیناو گه‌یاندنی مه‌به‌سته‌که‌یدا. بۆ نمونه: ئارئ تا په‌ی ئه‌و من پۆمه‌ن چون شه‌و شه‌وقه‌ن په‌ی خه‌نده‌ی سوبجی جه‌به‌ه‌ی ئه‌و... (موده‌ریس، ۱۹۶۱: ۱۰۹)

واته به‌لئ، راستیه‌که‌ی تا من له عیشقی یاردا پۆژم وه‌ک شه‌و وا بیت، به‌یانیی پۆژی پوخساری ئه‌و جوانتر هه‌لدیت. چونکه ره‌وشی یار وایه، تا دل‌ی دل‌داره‌که‌ی خه‌فه‌تبارتر و تاریکتر بیت، ئه‌م زیاتر به عیشوه و نازه‌وه خۆی ده‌نوییت. وه‌ک چۆن تا شه‌و تاریکتر بیت، به‌ره‌به‌یان باشت‌تر ده‌رده‌که‌ویت.

۲- خواستن: خواستن یه‌کیکی تره له ئامرازه‌کانی چواندنی شتی‌ک به شتی‌کی دی و به تاییه‌تمه‌ندیی جیاوازی. له‌پیناو درخستنی راده‌ی جوانیی وینا و وینه‌که. به مانایه‌کی تر شاعیر ده‌یه‌ویت له ریگه‌ی خواستنه‌وه خاسیه‌تیکی دیار و تاییه‌تی، که کاریگه‌ریی له‌سه‌ر نه‌ستی خوینهر هه‌یه، به‌کار به‌هینیت. وه‌ک ده‌لئت:

ئیم‌شه‌و هه‌ر خه‌مه‌ن ها له‌که‌میندا هه‌ر ده‌ردن مدۆم وه پووی زه‌میندا... (موده‌ریس، ۱۹۶۱: ۵۹)

شاعیر ده‌یه‌ویت ئه‌وه بلئت که ئیم‌شه‌و خه‌مه‌کان له‌که‌میندان، چونکه هه‌ر ده‌رده و ده‌یدات له زه‌وی. له‌که‌میندا بوون، خاسیه‌تی مروّقه. بۆیه شه‌و وه‌ک مروّف له‌که‌میندا یه و به‌مه‌ش لیکچوو هاتوو و له‌وچوو‌که‌ی نه‌هاتوو. هۆکاری ئه‌مه‌ش ده‌گه‌رپه‌ته‌وه بۆ ئه‌وه‌ی که مه‌وله‌وی به‌وردی کۆی هونه‌ره ره‌وانبێژییه‌کانی وه‌ک خۆیان، یان به‌پنجه‌وانه‌کردنه‌وه و لادان لێیان به‌کار هیناوه. ئه‌مه‌ش پیشاندانی توانایی مه‌وله‌ویییه له‌م بواره و زمانی عه‌ره‌بیدا. هه‌موو ئه‌مه‌ش له‌پیناو ئه‌وه‌دایه ئه‌و په‌یام و وینه‌یه‌ی که له میتشکی شاعیردا دروست بووه، له ریگه‌ی ئه‌م هونه‌رانه‌وه، به هه‌مان شیواز و په‌یام بیگه‌یه‌نیه‌ خوینهر. به‌کاره‌ینانی

شه‌ویش له هونه‌ره ره‌وانبێژییه‌که‌دا، ته‌نها لیکچواندن و خواستنی به‌کار هیناوه، به‌لام به شیواز و میکانیزمی جیاواز به‌کاری هیناوه.

۲-۱- جۆره‌کانی شه‌و له شیعره‌کانی مه‌وله‌ویدا

له‌به‌رئه‌وه‌ی شه‌و یه‌کیکه له ره‌گه‌زه‌کانی سروشتی بێده‌نگ و پۆژانه ئه‌م دیارده‌یه دووباره ده‌بیته‌وه، بۆیه زۆرجار مروّف بۆ کاره شاراوه‌کانی و په‌نه‌انه‌کانی وه‌ک په‌رستن، یه‌کتایی و ته‌نهایی له‌گه‌ل خود، مه‌ستی و نۆشین، هه‌وانه‌وه، شه‌وی به‌کار هیناوه. جگه له‌مه‌ش له‌به‌ر ئه‌وه‌ی شه‌و لایه‌نیکی جووله و ژیانه، بۆیه شاعیره‌کان به چهندین شیوه و شیواز به‌کاریان هیناوه و هه‌موو به‌کاره‌ینانیکی هه‌لگری په‌یام و مانا و مه‌به‌ستی خۆیه‌تی. له‌به‌ر ئه‌مه‌ش چه‌مکی شه‌و چ وه‌ک کات، چ وه‌ک شوین و مانا، مه‌به‌ستی جیاوازی له‌خۆ گرتوو.

به‌م پێیه‌ش بیت شه‌و لای شاعیران به‌گشتی، وه‌سفیکی حسی و راستگویی و جوانیی شه‌ویان کردوو و به‌هۆیه‌وه وینه‌ی حال و گوزه‌رانیا کیشاوه و گوزارشتیان له هه‌ست و سۆز و لایه‌نه دروونی و پۆحیه‌کان کردوو. له‌باره‌ی شه‌و و په‌یوه‌ندیی به شیعره‌وه، باشلار زۆر گرنگیی به په‌یوه‌ندیی له‌نیوان فه‌لسه‌فه و شیعیر داوه. هه‌ر بۆیه شه‌وی وه‌ک سه‌رچاوه‌ی ئیله‌امیکی شیعری و هونه‌ری ده‌بینی و پێی وایه: شاعیر هیزی خۆی له شه‌وه‌وه وهرده‌گریت، چونکه جیهانیکی پر له وینه و هیمایه، که ریگه بۆ داهینان ده‌کاته‌وه. شه‌و له شیعردا ته‌نیا تاریکی نییه، به‌لکوو فه‌زایه‌که ریگه به رۆح ده‌دات به جیهانه‌کانی نا‌ئاگادا ب‌روات و ئه‌زمونیکی جوانیناسیی ناوازه دروست ده‌کات. (باشلار، ۱۹۹۱: ۹۳). چونکه شه‌و ده‌رفه‌تیکه بۆ یادکردنه‌وه و ده‌رکردنی خه‌مه‌کان و گێرانه‌وه‌ی ئارامیی دروونی له ریگه‌ی گریانیه‌وه. هه‌ر بۆیه لای مه‌وله‌وی په‌شیمانی بریتییه له پ‌ژاندنی فرمیسک، نه‌ک وتنی وشه‌که. ئه‌گه‌رچی به‌گشتی شه‌و کاتیکی مردوو، به‌هۆی به‌کاره‌ینانی بۆ پشوودان

له رۆژهللاتدا. بهلام لای شاعیرانی کلاسیک، شهو ئه و ئاسته دهبریت و وهک دیاردهیهکی وێژدانی و زیندوو نیشان دهدات. ئەمەش له ڕیگهی خستنه‌پووی خه‌مه‌کانی ناوه‌وه‌ی و به‌ستنه‌وه‌ی به‌ده‌روه.

له‌م ڕوانگه‌یه‌وه و له‌ چوارچێوه‌ی فه‌لسه‌فه‌ی خه‌ون و نا‌ئاگایی شیعرییدا، باشلار (شه‌و وه‌ک حاله‌تیک مامه‌له‌ی له‌گه‌ل ده‌کات، که‌ تێرامان له‌ ناوه‌وه‌دا زال ده‌بیت و به‌هۆیه‌وه‌ خه‌ون و دیدگا‌کان زیاتر ڕووت‌تر ده‌بنه‌وه‌ و نا‌ئاگاییش له‌ فورمه‌ ڕه‌مزی و داهێنه‌ره‌کانیدا ده‌رده‌که‌وێت) (باشلار، ۱۹۹۱: ۱۰۵). به‌م پێیه‌ شه‌و لای باشلار ته‌نیا قوناغیکی کات نییه‌، به‌لکوو فه‌زایه‌کی ده‌روونی و فیکرییه‌، که‌ په‌یوه‌ندی ڕووف له‌گه‌ل خۆی و جیهاندا به‌ شیوه‌یه‌کی قوول‌تر و ئازاد‌تر دروست ده‌کاته‌وه‌. شه‌و له‌ ئەده‌بیشدا مانای ده‌لالی و ڕه‌مزی فراوانی هه‌ل‌گرتووه‌. ته‌نیا نه‌بوونی خۆر نییه‌، به‌لکوو فه‌زایه‌که‌ بۆ ئاشکراکردن و تێرامان و کاتیکه‌ که‌ پڕه‌ له‌ هه‌ست و سۆز. هه‌روه‌ها شه‌و وه‌ک هیمای ئارامی، ته‌نیا‌یی، یان ته‌نانه‌ت نه‌ینی و نه‌ینی به‌کار دێت و ده‌توانیت ب‌بیته‌ په‌ناگه‌یه‌ک بۆ ئه‌ویندار و شاعیران، که‌ ئیلهام‌به‌خشی خۆیان تێیدا ده‌دۆزنه‌وه‌.

(ئین قوتیه) ده‌لێت: «کاتیک هه‌یه‌ شاعیر په‌له‌ ده‌کات بۆ ده‌ربڕینی بیر و هه‌سته‌کانی، که‌ وشه‌ و به‌یه‌کان به‌خیرایی و به‌ جۆش و خروشه‌وه‌ دین. ئەمانه‌ ده‌توانن ئه‌و ساتانه‌ بن که‌ شاعیر له‌ حاله‌تیک ئیلهام‌به‌خشی چ‌ردایه‌. هه‌روه‌ها بیرکردنه‌وه‌کانی پیش‌ب‌رکێ ده‌که‌ن و به‌ئاسانی ده‌رده‌ب‌ڕین. له‌ کاته‌کانی تردا شاعیر زیاتر به‌ مه‌به‌ست‌تر و بیرمه‌ند‌تره‌ له‌ ده‌رب‌ڕینه‌کانی خۆیدا، وه‌ک چۆن په‌له‌ ناکات له‌ وتنی قسه‌کانی، به‌لکوو ڕیگه‌ به‌ خۆی دهدات پ‌یش نووسین به‌قوولی بیر بکاته‌وه‌. له‌وانه‌یه‌ ئەم ساتانه‌ زیاتر تێرامانی، یان ب‌یده‌نگی بن، به‌و پێیه‌ی شاعیر فه‌زای خۆی ده‌به‌خشیت، بۆ ئه‌وه‌ی به‌وردی وشه‌کان هه‌لب‌ژێرت» (ئین قوتیه، ۱۹۶۷: ۸۱). ئەمەش به‌گشتی جیاوازی ساته‌کانی داهێنه‌ری شاعیر نیشان دهدات،

به‌و پێیه‌ی گوزارشت له‌و ساتانه‌ ده‌کات، که‌ داهێنان تێیدا هه‌ل‌ده‌کشیت و ئه‌و ساتانه‌ی که‌ شاعیر کاتیکی زیاتری بۆ بیرکردنه‌وه‌ و ده‌رب‌ڕینی ده‌وێت. شه‌ویش ئه‌و ساته‌ گرنگ و مه‌به‌ستداری شاعیرانه‌.

له‌ راستیدا شه‌و لای مه‌وله‌وی گه‌وره‌ و پ‌یروژه‌، چونکه‌ هه‌ل‌گر و پارێزه‌ری نه‌ینییه‌کانی و ئازاره‌کانی ڕووفه‌. بۆیه‌ به‌گشتی لای شاعیران شه‌و په‌یوه‌ست بووه‌ به‌ خۆشه‌ویستی و عیشقی شاعیرانه‌وه‌. چونکه‌ شه‌و کاتی به‌یه‌ک‌گه‌شتن و یه‌کترب‌ینییه‌. و له‌ کوندا شاعیران نه‌یانتوانیوه‌ له‌ به‌رده‌م خه‌لکیدا چاویان به‌ خۆشه‌ویسته‌کیان بکه‌وێت. هه‌ر له‌به‌ر ئەم‌یه‌ ده‌لێن (شه‌و ده‌فری عیشقی زه‌مه‌نییه‌) (ئ‌براهیم، ۲۰۰۹: ۱۰۴). ئەمەش له‌و ڕوانگه‌یه‌وه‌یه‌، که‌ شاعیر ده‌روانیته‌ ئه‌ستێره‌ی شه‌و، وه‌ک ئه‌وه‌ وایه‌ قسه‌ له‌گه‌ل خۆشه‌ویسته‌که‌ی بکات. بۆیه‌ زۆرجار شه‌و ده‌بیت هۆی گه‌شتن به‌ خۆشه‌ویسته‌که‌ی. به‌م پێیه‌ش بیت شه‌و پ‌شک‌یکی زۆری له‌ میراتی شیعریدا هه‌بووه‌ و له‌ خه‌یالی شاعیراندا وینه‌ی جۆراوجۆری وه‌رگرتووه‌ و وه‌ک هیمایه‌ک به‌کار هێناوه‌، بۆ ئه‌وه‌ی ئاماژه‌ به‌وه‌ بکات، که‌ خه‌یالی شاعیران به‌ به‌ره‌ شیعرییه‌کانیان چ‌ییان ک‌یشاوه‌ و چۆن ده‌خه‌نه‌ ژێر ڕک‌یفی وینه‌کانیان‌وه‌. به‌شیواژیک شه‌و به‌شیوه‌یه‌ک وینا ده‌که‌ن، که‌ دلی خه‌یال و می‌شکیان خۆش بکات.

شه‌و له‌ ده‌قی شیعریدا هه‌ندیک جار وه‌ک چه‌قی نیگه‌رانییه‌کان و کل‌یلی ئازاره‌کان وینا کراوه‌ و هه‌ندیک‌یشیان شه‌ویان کردووه‌ته‌ نازناو و هیمای گه‌نجی و زیندوویی و چالاکی و هه‌ندیکیان وه‌ک گه‌نجینه‌ی نه‌ینی و شوینی کۆبوونه‌وه‌ و بینینی خۆشه‌ویستان به‌کاریان هێناوه‌. له‌گه‌ل هه‌موو ئەمانه‌شدا شه‌و لای شاعیران له‌ ڕوانگه‌ی وینا و خه‌یاله‌کانه‌وه‌ به‌به‌ره‌مه‌ و په‌یوه‌ست نابیت به‌ ژیا‌نه‌ بنچینه‌یییه‌که‌وه‌، به‌لکوو ه‌یژیک‌ی وای پ‌ی ده‌به‌خشیت، که‌ بگات به‌ هه‌موو ئه‌و شتانه‌ی که‌ وینای ده‌کات. شه‌و وه‌ک فه‌زای خه‌یال و خه‌ونه‌کان له‌ ده‌قه‌کاندا و له‌ چوارچێوه‌ی فه‌لسه‌فه‌ی بوون و خه‌یالی ماددی

خۇيدا دەخريته گەر. باشلار «شەو بە كاتىكى ئايدىال دەبىنىت بۇ ئەۋەى خەيال لە كۆت و بەندەكانى لۇژىكى عەقلانى پزگارى بىت. لە شەۋدا خەۋن دەبىتە ۋەستا و بىر كىردنەۋەكان دەگۈرپن بۇ ۋىنە و ھىما و بەھۇشپەۋە دەسەلاتى خۇيان لە قوۋلايى دەروۋنى تاكەۋە ۋەردەگرن. ھەروەھا ئەۋە دەخاتە پۈۋ، كە چۆن شەۋ بەستراۋەتەۋە بە خەياللى خەۋناۋىيەۋە، كە تىندا بىنىنى شەۋ ئازادترە و كەمتر بەھۇۋى واقىعى فىزىكىيەۋە سنووردارە» (باشلار، ۲۰۲۳: ۱۱۵). ئەم تىروانىيە ھاۋتەرىيە لەگەل دىدگای خەيال و تىرامان، كە شەۋ بە كاتىكى گەرانەۋە بۇ خۇۋى و جىابوۋنەۋە لە جەنجالى جىھانى دەرۋە دادەنرىت. لە شەۋدا مړوڤ توۋشى حالەتلىكى خۇپاگرى قوۋل دەبىت، زياتر ھەستىار دەبىت بەرانبەر بەۋ بىر كىردنەۋە و ھەستانەى كە لە پشت چالاكىيەكانى پۇژەۋەن. چونكە شەۋ لای شاعىر دەرگايەكە، لە پىگەيەۋە دەچنە ناۋ پوۋناكى و پزگار بوۋن، ياخود بۇ ناۋ پوۋناكى و پزگار بوۋن، ھەندىك جارىش دەرگای كىردنەۋەى دەرۋونە، لەپىناۋ بەدەستەپىنانى ئارامىدا.

مەۋلەۋى لە كۆى دىۋانەكەيدا (۳۴) جار وشەى شەۋى بەكار ھىناۋە. ھەموۋ بەكار ھىتەنەكانىش لەپىناۋ خودى شەۋ و دەر خستى گرنكى و بايەخ و ئەر ك و پۇلى شەۋ لە شىعەرەكانى و پەنگدانەۋەى لەسەر مەۋلەۋى، چ لە پوانگى دەروۋنى، يان عىرفانى، ياخود خودى كاتەۋەيە. جگە لەمەش شەۋ پەيۋەست بوۋە بە ئەزمۈۋنى عىشق و خۇشەۋىستىيەۋە، بەۋ پىيەى كاتى بەيەكگەيشتن و يەكتر بىنىنە، چونكە لانكەى ئارامى و بەخۇداچوۋنەۋەيە. بەھۇشپەۋە پىشۋويەك و گۇپانىكى دەروۋنى لە كەسەكەدا دروست دەكات و دەرەنجامىش ھەلۋىستى نوى و جىاۋازى دەبىت. لە لايەكى ترەۋە شەۋ لای شاعىر، بوۋەتە سەرچاۋەى شىعەر و جوانىيەكانى دەقەكەى، يان ھەموۋ پەگەزەكانى ھىز و داھىتانى ۋەرگىر لىيەۋە، لەگەل ئەۋەى كاتەكەش كەمىك بىت، بەلام ئىلھام و ۋىنايان لە ساتەكاندا ۋەرگرتوۋە. بەھۇشپەۋە دەق و ۋىنەى

جوانيان بەرھەم ھىناۋە. بۇيە دەلالەتەكانى شەۋ لای شاعىر بەپى تىروانىنى لە شەۋ، مانا و مەبەستەكان دەگۈرپت و لە ھەمان كاتىشدا ئەم رۋانىيە، ۋىنەيەكى بەھىز لەنىۋان ئەۋ ژىنگەى كە شاعىر تىندا ژياۋە و ئەۋەى لە ناخىدا بوۋە دروست دەكات. بەگشتى ئەۋ جۇرانەى كە شاعىر لە شىعەرەكانىدا بەكارى ھىناۋن، برىتىن لە:

۲-۲ شەۋ ۋەك زەمەنى دىدار:

مەبەست لەۋ شەۋەيە كە مەۋلەۋى خۋازيارى يەكترىنىن، يان شەۋپەۋىكى دەروۋنىيە لەگەل خودادا. بۇيە بە درىژايى شەۋ خرىكى نزا و پارانەۋەيە و گۈيى لە ناخى خۇۋى دەگرىت، ۋەك جۇرىك لە ۋەلامدانەۋە و ھاتنى ئارامى دەروۋنى. چونكە پىۋى وايە خودا لە چارەكى كۇتايى شەۋدا دادەبەزىت بۇ ئاسمانى دۋنيا و داۋا لەۋ كەسانە دەكات، كە نەخەۋتون، چىيان دەۋىت بۇيان جىبەجى بكات. مەۋلەۋىش لەم سۇنگەيەۋە دەيەۋىت لەپۈۋى دەروۋنىيەۋە لەگەل خودادا بكەۋىتە گىفتوگۇ، چونكە شەۋ لای مەۋلەۋى دەرۋەتى تەنىيىيە بۇ بەخۇداچوۋنەۋە و بىر كىردنەۋە و پارانەۋە لە خودا و پاك كىردنەۋەى دەروۋن و سىپىنەۋەى خەمەكانى ژيان و گريان، لە تاۋ ھەلسەنگاندنى خراپىيەكانى خۇيدا. ئەمەش پۋانىيىكى عىرفانىيە و ئەم ئەزمۈۋنەش «دەرپىن و گوزارشتكردن لەۋ حالەتە ئەگەر ئەستەم نەبىت، ئاسانىش نىيە» (عەبدولپەحمان، ۲۰۱۴: ۱۳۲). لەگەل ئەمەشدا ئەۋ شەۋەيە كە شاعىر تىندا عىشق و خۇشەۋىستىيى خۇۋى بۇ بەرانبەر، يان مەعشۋوقەكەى دەرەبىت. بە مانايەكى تر شەۋىكە بۇ دۋانى دەروۋنى و بىنىنى مەعشۋوقەكەى، شكاندى ئەۋ بەرەبەستە دەروۋنىيەى كە دروست بوۋە، چونكە ئەم شەۋانە چەندىك لە ئايىندا شەۋى تايىبەتن بۇ ئەنجامدانىان و ھەستكردن بەم حالەتە دەروۋنىيە، ئەۋەندەش پۇلى لەسەر نەستى شاعىر و پۋانىيەكانى ھەبوۋە. مەۋلەۋى زۇر جار شەۋان ماۋەتەۋە و

خه‌ریکی خواپه‌رستی بووه، بۆیه شه‌و لای مه‌وله‌وی بریتی بووه له‌په‌نهانی و هه‌ره‌م و داب‌رانی له‌خه‌لکی و شه‌وی ته‌نیاپی و تیرامان. له‌م باره‌وه باشلار پێی وایه: «داب‌رانی شه‌وانه نیکه‌تیف نییه، به‌لکو پانتایییه‌کی پێویسته بۆ خه‌یالی شیعری و فه‌لسه‌فی. بۆیه له‌گه‌ل کالبوونه‌وه‌ی تیشکی رۆژدا، سینیه‌ره‌کان سه‌ر هه‌لده‌دن و بیرۆکه‌ی جیاوازه‌ سه‌ر هه‌لده‌دن. ئه‌مه‌ش رینگه به‌ مرقوف ده‌دات، په‌یوه‌ندییه‌کی نوی له‌گه‌ل کات و بووندا ئه‌زموون بکات» (باشلار، ۱۹۹۱: ۹۷). ئه‌م ئه‌زموونه‌ش له‌ شاعیریکه‌وه بۆ شاعیریکی تر جیاوازه و لای مه‌وله‌وی به‌خوداچوونه‌وه و سه‌ره‌زنه‌شکردن، یان پرکردنی هه‌گبه‌ی قیامه‌تییه‌تی له‌ شه‌ودا. چونکه شه‌و لای شاعیر سه‌ره‌تای کاری ئایینداری و جووله و پارانه‌وه‌ی راستگوییانه‌یه. هه‌روه‌ها شه‌و بۆ مه‌وله‌وی سه‌رچاوه‌ی وزه و توانا بوو، له‌پیناو خسته‌نه‌پرووی ناخی خۆی و نه‌تییه‌کانی بۆ خودا. چونکه کاتیکی نموونه‌یییه بۆ راپه‌راندنی کاری گران، به‌لام به‌به‌ره‌م. وه‌ک ده‌لیت:

تا ته‌وانام بـ شه‌وبـیداریم که‌رد
په‌رئ نۆشای جام بـیقه‌راریم که‌رد ویت واته‌ن هه‌ر که‌س
شه‌وان بیدار بۆ مشیۆ مه‌ستی زه‌وق باده‌ی مه‌ی خار
بۆ... (موده‌ریس، ۱۹۶۱: ۱۵۶)

واته‌ خۆت فه‌رمووته، هه‌رکه‌سیک شه‌وان به‌بیداری بمینیته‌وه، بـیگومان ده‌گاته خۆشه‌بختی و هه‌ستکردنی به‌ تو گه‌یشتن. بۆیه تا لاو بووم و هی‌زم هه‌بوو، شه‌ونخوونیم کیشا و په‌له‌م بوو بۆ نۆشکردنی پیاله‌ی پرله‌شه‌رابی به‌ تو گه‌یشتن. ئیستا هی‌زم نه‌ماوه و چاوه‌ری پاداشتی ئه‌و شه‌ونخوونیه‌م. چونکه خۆت فه‌رمووته هه‌رکه‌س شه‌و به‌بیداری بمینیته‌وه و رۆژ بکاته‌وه، سه‌رخۆشی چه‌شنی پیاله‌ی پر مه‌ی ببیت، یان ده‌لیت:

من خۆ شه‌و و رۆژ ئـاره‌زووی تۆمه‌ن
په‌رئ دیده‌نت نه‌زر و فتۆمه‌ن... (موده‌ریس، ۱۹۶۱: ۳۴)
واته‌ من شه‌و و رۆژ دلم لاته و دیده‌نت وه‌ک سه‌ده‌قه وایه و خواسته‌که‌م دینیته‌ دی. به‌ مانایه‌کی

تر شه‌ونخوونی مه‌وله‌وی له‌پیناو دیداری واتایی بووه. ئه‌مه‌ش واته وه‌رگرتنی عیباده‌ته‌که‌ی. چونکه شاعیر ده‌کرئ نه‌ک ته‌نها شه‌وان، به‌لکو له‌پیناو ئه‌م بینینه‌دا، رۆژانیش وه‌ک شه‌وان هه‌ر نویژه سوننه‌ته‌کان بکات، بۆ ئه‌وه‌ی به‌رده‌وام ئه‌م په‌یوه‌ندییه به‌ به‌هیزی بمینیته‌وه. یان ده‌لیت:

شه‌وه‌ن، خه‌لوته‌ن، مال بـ ئه‌غیاره‌ن
ئاله‌م گرد وته‌ن، دۆس خه‌به‌رده‌ره‌ن... (موده‌ریس، ۱۹۶۱: ۹۱)

واته واشه‌وه و کاتی پشوو و هه‌مووان خه‌وتوون. بۆیه مال و کۆلان بـیده‌نگ و کش و ماته و هه‌موو خه‌لکی خه‌وتوون. ئه‌مه‌ش حاله‌ته سروشتیه‌که‌ی شه‌وه. به‌لام ئه‌وه‌ی ده‌سه‌لاتی به‌سه‌ر جیهاندا هه‌یه به‌خه‌به‌ره و ئاگاداری خه‌لکییه و منیش ئه‌م شه‌وه بۆ پارانه‌وه و نزاکردن ده‌مینمه‌وه و له‌گه‌ل خودای خۆم ده‌که‌ومه‌گفتوگو. یان ده‌لیت:

به‌ل وه رۆ بـه‌روون وه هه‌ر حال ئیمشه‌و
که‌روون زیاره‌ت ده‌رگانه‌که‌ی ئه‌و... (موده‌ریس، ۱۹۶۱: ۵۷)
واته به‌لکو به‌روونی رۆژ، یان ئه‌م شه‌و زیاره‌تی ده‌رگای تو بکه‌م. سه‌ردانی ده‌رگا، گه‌یشتنه به‌و خواسته ده‌روونیه‌ی که به‌ درێژایی ته‌مه‌نی ئایینداری بۆ کردووه و ئه‌رکه ئایینییه‌کانی جیه‌جی کردووه. چونکه ئه‌م سه‌ردانییه ئه‌گه‌ر له‌ خه‌ویشدا بیت، جوړیکه له‌ به‌خشینی بلیتی گه‌یشتنه‌ئامانجه‌که. ئیدی به‌ زیاره‌تکردن بیت، یان داواکردن بیت لای بۆ پارانه‌وه و لیخۆشبوون. یان ده‌لیت:

۲-۳- شه‌وی به‌ندایه‌تی:

ئه‌و شه‌وه‌یه که شاعیر له‌پیناو نیشاندانی به‌ندایه‌تی و په‌رسه‌شی خودا ده‌مینیته‌وه و به‌ ده‌رفه‌تیکی ده‌زانیت بۆ پاککردنه‌وه و نزیکبوونه‌وه له‌ خودا له‌ تاریکی شه‌ودا. به‌هۆشییه‌وه گیان و ده‌روونی پاک ده‌کاته‌وه. مه‌وله‌وی زۆر جار شه‌وانه مونا‌جاتی کردووه، چونکه پێی وا بووه ئه‌مه له‌ خودای نزیک ده‌کاته‌وه و ته‌قوا و دلی به‌هیز ده‌کات. جگه له‌مه‌ش چاره‌کی کوتاییی

شهو کاتیکی هیمن و ئارامه. بۆیه جوانترین کاتی بهخوداچوونهوه و تیرامانه له خود. بۆیه مهولهویش پاش شهونویژهکە و نوێژی ویتەر، ئەمە ی خستوووته پروو. به مانایهکی تر شهویکه که بۆ نیشاندانی بهندایهتی و ملکهچی و جیهه جیکردنی فهرمانه ئایینییهکان ده مینیتتهوه. واته شهویکی دیاریکراو نییه، بۆیه له هەر دوانزه مانگدا ده توانریت ئەنجام بدریت. به مانایهکی تر شهو وهک دهرفهتی چوونه خهلوته و کاتی وهگرته نزاکان و پاککردنهوهی دهروون و پۆحه کانه. لهو ماوهیهدا دهچیتته چوارچیوهی دیالۆگ له گهڵ عاشقه که ی که خودای گه ورهیه. چونکه شهو لای شاعیر سه رچاوهی ئیلهامه به هه موو جوړه جیاوازه کانی بابته و مه بهستی شیعریه وه. ئیبن قوتیبه ده لیت: «شیعر کاتی خۆی هیه بۆ گوزارشتکردن له بیر و ههسته کانی، چونکه لهو کاتهدا وشه و وینه کانی بۆ دیت. به هۆی ئەمه شهوه رههه نده مانا کانی گوزارشت له ههلو یستی دهروونی شاعیر و ئەزموونی شیعر دهکات» (ئیهراهم، ۲۰۰۹: ۱۰۲).

جگه له مهش شهو دیمه نیکه له دیمه نه سروشتیه کانی گهردوون و هۆکاریکی به هیزی توانا کانی خوده. هه موو ئەو بایه خدان و کاریگه رییانهش خودی سووردهتی (شهو-اللیل) له قورئاندا، به وهی پێویسته خه لکی ههول بدەن، چونکه هه رگیز شهو و پوژ وهک یهک نین، یان چاک و خراپه، یان چاکسازی و گه نده لی. بۆیه پێویسته به خشی چ مال، چ ته مه ن. بۆیه شاعیر هه ژار بووه و ته مه نی هه لباردوو و به خشیویه تی له پیناو خودا. یه کیک له وه کاتانهش شهوه، که هه موو خه لکی خه وتوون. چونکه پێی وا بووه، ئەوه به خیلییه که نه توانی چه ند شهوانیک به بیداری به مینیتته وه. «هه ره له بهر ئەمه شه شیعه ره کانی پرن له ههستی بێ بنیادی دنیا و یادی قیامهت وه بیر ده مینیتته وه» (مه مه د، ۲۰۱۲: ۱۸۲).

شاعیر دهیه ویت بلیت ناکریت هه میشه به شهودا بخه ویت، به تایبه تی چاره کی کۆتایی شهو. له کاتیکدا ئەوه چاره نووسه بۆ هه مووان. بهو مانایه ی ده توانیت

له ریگه یه وه ئایینده و ژیان به دهست به ینیت، به وهی به خشی نی کاته کان، له پیناو پاککردنه وهی دهروون و پرکردنه وهی تۆماری چاکه کان. وهک ده لیت:

به ل سه وز ببۆ تۆم ئاره زو که ی دل های چه مه ده خیل شه وێ شه ونمی... (موده ریس، ۱۹۶۱: ۹۰)

واته ئەو چاوه کانم ده خیلتان بم، شهویک له شهوان له ترسی خودا فرمیسک وهک شهونم بریژن، به لکوو بیهته هۆی سه وزبوونی تۆی ئاره زووی دلم. به مانایه کی تر فرمیسکه کان ئەو باوه رهی که تۆی ئیمان، ئاو ده دات و دره ختی به به ره می چاکه ت بۆ دینیت به ره م. یاخود ده لیت:

به زم هام فـهـردان یار مـؤـبـهـت کـیش
یهک ئیمشه وه دفی دهرویش های دهرویش... (موده ریس، ۱۹۶۱: ۹۱)

واته ئەو چاوه کانم ده خیلتان بم شهویک له ترسی خودا فرمیسک بریژن، به لکوو بیته به هۆی سه وزبوونی تۆی دلم. ئەو ده م، ئاهیک له ترسی خودا هه لکیشه له به ره به یاندا، به لکوو به هۆیه وه دۆسته ناسکه داپو شراوه که م، وهک گول پرووی خۆی دهر بخات. چوون گول به هۆی نه سیمه وه ئەپشکوێ. به مانایه کی تر دهیه ویت بلیت رشتنی فرمیسک نیشانه ی به هیزی ئایین و هه سته کردنه به تاوانه کان و نیشاندانی په شیمانی و بیده سه لاتی و زۆری گونا هه کانه. دواتر داواکردنی پاکبوونه وهیه. چونکه چاوێک فرمیسک له پیناوی خودا دا بریژیت، ئەوا خودا لێی خۆش ده بیته. ئیدی چه ندیک گونا هیشی هه بیته. ئەمهش له وه وهیه: «بیرکردنه وه له کورتی ژیا نی دنیا و زۆری گونا هه کان وای کرد ته نها گونا هه کانیان بیین و به ملکه چییه وه زور بگرین» (شکار، ۲۰۱۴: ۵۸). له مه شدا پشتی به ستوو به فه رمووده ی: (مَنْ بَكَی مِنْ حَشَیَةِ اللّهِ، غَفَرَ اللّهُ لَهُ)، یان (مَا مِنْ مُّؤْمِنٍ یَبْکِی مِنْ حَشَیَةِ اللّهِ تَعَالٰی اِلَّا غَفَرَ اللّهُ لَهُ ذُنُوبَهُ، وَ اِنْ کَانَ اَکْثَرَ مِنْ نُجُومِ السَّمَاءِ، وَ عَدَدِ قَطَرَاتِ الْبَحَارِ).

جگه له مهش شهو وهک تاریکی به مانای ونبوون و دیارنه مان و کهوتنه شوین کاریک، که نه سه ره تای،

نه کوتاییه‌که‌ی دیاره، ده‌ناسینیت. هه‌روه‌ک مانگ به رۆژ ئه‌و جوانییه‌ی نییه و که‌س‌یش سه‌یری نا‌کات. به‌لام به‌شه‌و مانگ جوانییه‌که‌ی ده‌رده‌که‌و‌یت. که‌واته تاریکی زۆر جاریش هۆکاره بۆ ناسینی جوانییه‌کان. جگه له‌مه‌ش شه‌و تاریکییه‌که‌ی بۆ خه‌م و ناخۆشی به‌کار هینراوه. یان بۆ داپۆشین و گه‌شتی نه‌ینی و دوور له‌خه‌لک به‌کار دیت. جگه له‌مه‌ش کاتی پارانه‌وه و گفتوگۆی نه‌ینییه. هۆکاره بۆ به‌خۆداچوونه‌وه و ته‌وبه‌کردن. بۆیه ده‌لێت:

یا ره‌بی نه‌ی شه‌و تاریکیه‌ی فانی
هه‌ر تو وه‌ کرده‌ی به‌دیم مزانی... (موده‌پیس، ۱۹۶۱: ۱۴۹)

واته خواجه له‌م شه‌وی تاریکی دنیای فانییه‌دا، هه‌ر تو شاره‌زا و ئاگاداری کرده‌وی به‌دمی. ده‌ی به‌زه‌بیت پێمدا بێته‌وه. که‌واته شه‌و لی‌رده‌دا خسته‌نه‌پرووی ئه‌و رێگه نادیاره‌یه، که سه‌ره‌تاکه‌ی به‌گۆرستان ده‌ست پێ ده‌کات و به‌رێه‌ویکی تاریکی نادیاردا تی‌په‌ر ده‌بیت. چونکه له‌دوای ژیان مردنه و له‌دوای مردنیش، ئیدی مردنیکێ تر نییه. تاکه هۆکاری پروونکردنه‌وه‌ش چاکه‌کارییه. به‌مانایه‌کی تر هۆکاری تاریکی‌ش خراپه‌کارییه. بۆیه مه‌وله‌وی به‌شه‌ودا داوای لی‌بوردن و لی‌خۆشبوون ده‌کات. چونکه له‌لایه‌ک کاتی نه‌ینییه، له‌لایه‌کی تریشه‌وه خودا به‌شه‌وان دیته ئاسمانی دنیا بۆ داواکردن له‌لی‌خۆشبوون له‌به‌نده‌کانی و مه‌وله‌وی ش له‌م کاته‌دا دان به‌خراپه‌کانیدا ده‌نیت، وه‌ک هۆکاری لی‌خۆشبوون.

۲-۴ - شه‌وی نیگه‌رانی و خه‌ماوی:

ئه‌و جوهره‌یه که شاعیر شه‌و به‌یه‌کێک له سه‌رچاوه‌کانی نیگه‌رانی و خه‌مه‌کان ده‌زانیت. چونکه هاتنی شه‌و ده‌رگای خه‌م و ئازاره‌کانی بۆ ده‌کریته‌وه. له‌کاتێکدا شه‌و بۆ ئارامی و هه‌وانه‌وه‌یه و پێویسته مرۆقه‌کان پشوو بدن. به‌هۆی ئه‌مه‌شه‌وه شاعیران هه‌ول ده‌دن شه‌و تی‌په‌رین، یان سه‌ر بکه‌ون به‌سه‌ریدا. چونکه ئه‌و جگه له‌سکالایه‌کی وته‌یی، هیچی تر نییه. هه‌ر بۆیه هه‌ست به‌ده‌راوه‌کی ده‌کات

(بریر، ۱۹۹۵: ۲۸). به‌هۆی ئه‌م خه‌م و ئازاره‌نه‌شه‌وه ده‌بیته درێژترین شه‌و له‌پرووی ده‌روونییه‌وه. هه‌ر بۆیه وینه‌ی شه‌و له‌شیعری شاعیردا، ئاماده و پوونه و کاتژمێره‌کانی له‌سه‌ر دلی که‌سی نیگه‌ران توندتره. بۆیه شه‌وه‌که‌ی به‌ملانی له‌گه‌ل نیگه‌رانی و ئازاردا به‌سه‌ر ده‌بات. چونکه شه‌و له‌گه‌ل خۆیدا ترس و خه‌می هه‌لگرته‌وه و دیمه‌نه‌که‌شی سه‌رچاوه‌ی ترس و ده‌راوه‌کییه. له‌هه‌مان کاتیشدا سه‌رچاوه‌ی ئیلهامه. درێژی نیشانه‌ی خه‌م و مه‌عاناته، کورتیشی نیشانه‌ی خۆشی. جگه له‌مه‌ش زۆربه‌ی وینه شیعرییه‌کانی شه‌و، ئاماژه‌ن بۆ نیگه‌رانی و ده‌نگی! زۆرجار شه‌و په‌یوه‌سته به‌خۆشه‌ویستان و خه‌مخۆران لی‌یان. بۆیه دوعا و هه‌سره‌ت به‌سه‌ری ده‌به‌ن.

شاعیر شه‌و بۆ سکالا و پارانه‌وه به‌کار ده‌هینیت، به‌هۆی شاره‌واهی و بێده‌نگی و درێژییه‌وه. له‌به‌رئه‌مه‌ش (ئه‌م شه‌وه وه‌ک هه‌موو ئه‌و شه‌وانه نییه، که شاعیر پێیدا تی‌په‌ریوه. شه‌ویکی جیاوازه، به‌و پێیه‌ی په‌رده تاریکه‌که‌ی پێچه‌وانه‌کانی (تی‌پروانییه‌کان، په‌تییه‌که‌ی) یه‌کسان کردووه. ئه‌م هه‌سته‌ش ته‌نیا له‌خودی شاعیردا سنووردار نییه، به‌لکو هه‌موو که‌سێک ده‌گریته‌وه) (یونس، ۲۰۲۱: ۲۹۴). هه‌روه‌ها (شه‌و به‌یه‌کێک له سه‌رچاوه‌ی نیگه‌رانییه‌کانی شاعیر داده‌نریت. بۆیه ئازار و خه‌مه‌کان به‌سه‌ر شاعیردا کۆ ده‌بنه‌وه، ماندووی ده‌که‌ن. هه‌رچه‌نده شه‌و بۆ پشوو‌دانه، به‌لام شه‌و له‌شیعری گه‌لانی پیش ئیسلامدا سه‌رچاوه‌ی نیگه‌رانییه‌کان بووه) (په‌حمون، ۲۰۱۹: ۲۲). جگه له‌مه‌ش چیدی ئه‌م شه‌وه له‌پرووی کاتیشه‌وه کورت بیت جیاوازی نییه. چونکه به‌هۆی زۆری ئازار و ناره‌حه‌تی ده‌روونی، هه‌ستی به‌سات به‌ساتی کاته‌که کردووه. بۆیه لای شاعیر ده‌بنه‌کاتی نه‌پراوه‌یی و درێژ. بۆ نمونه:

ئیمشه‌و ته‌نبا‌ی جه‌سته‌ی زه‌بوونم دیسان سه‌ر واز که‌رد
ده‌ی پره‌وونم... (موده‌پیس، ۱۹۶۱: ۲۱)

واته ئه‌مه‌شه‌و جه‌سته‌م ته‌نهایه و دلم پره‌ له‌زه‌م و ئازار، به‌مانایه‌کی تر له‌گه‌ل دووباره‌هاتنه‌وه‌ی شه‌ودا،

دیسانہ و خه مه کان سهر هه لده دهنه وه، چونکه نازار و خه مه کان له گهل تاریکی شه ودا، یه خه شاعیر ده گرن، بویه شه و ده بیته گورستانی خه می شاعیر، به مانایه کی تر شه و بؤ شاعیر ده بیته گورستان، چ وهک تاریکیه که ی، چ وهک تهنگی و به نازاریه که ی، چونکه له گهل خویدا کومه لیک نازار، یان یاده وهری و بیرخستنه وهی خه ماوی بؤ شاعیر ده هیتا، بویه شاعیر دهروونی توند ده بیته، یان ده لیت:

ئیمشه و هم دیسان دهروون پر خه مه ن
ئه ساسه ی ماته م جه لمان جه مه ن... (موده ریس، ۱۹۶۱: ۶۴)
واته ئه مشه و دووباره دهروون پر خه مه، چونکه دنیا یه که خه لمان کؤ بوو ته وه، ئه م جه ختکردنه وه یه له سهر دووباره بوونه وهی خه مه کان، ئاماژه ی بوونی خه می زوری مه وله ویه، به لام خه می قیامت، نهک دنیا، که واته ئه م ده که که ش پشتراسته که ره وهی دهقی پیتشووه، که ئه مشه و دووباره بوو ته وه به زیندانی خه م بؤ شاعیر و وشه ی دیسان به لگه ی ئه م دووباره بوونه وه و ناسنامه ی ئه م شه وه و نازاره کانیه تی بؤ شاعیر، هه ربویه له م ده که شدا دووباره ی ده کاته وه و ده لیت:

ئیمشه و هم خه مان وه نه م سهر داوه

سهر تا پای ته نم ئایر وهر داوه... (موده ریس، ۱۹۶۱: ۳۹)
واته دووباره ئه م شه و خه م هاته وه و سهری لی داوه، به شیوازی که سهرتا پای ژیانمی گرتوو ته وه، ئه مه ش ئه وه ده رده خات، شه و زوربه ی کاته کان میوانی مه وله وهی بووه و مه وله ویش به شیک له خه مه کانی له ترسی سزا و نه بوونی تویشوو وه بووه، یان ده لیت:

ئیمشه و مهینه تان نه دهروون جه مه ن

خیلخانه ی که یفم پر جه ماته مه ن... (موده ریس، ۱۹۶۱: ۵۷)
واته ئیمشه و دهروونم پر له مهینه تی، خوشیخانه م پر له ماته م، ئه مه ش له سۆنگه ی ئه و نارچه تییه ی، که دوو چاری مه وله وهی بوونه ته وه و وای لی کردوو وه، له پینا و به خشی نی ئارامی به دهروونی، هانا بؤ خامه که ی به ریت، تاوه کوو خانه که ی له خه م به تال بکاته وه،

که واته شه و بؤ مه وله وهی له لایه که خه م و نازاری ژیان، له لایه کی تره وه خه م و نازاری تاوانه کان و سزای جه هه نه م، وای کردوو هه میشه شه وان هه ست به م خه م و نازارانه ی ژیان بکات و له نیوان ململانی ئه م دوانه دا شه و به سهر ببات، یان ده لیت:

من شه و ئی ناله م جو ش ئاوه رده بو
سه گی ئاسانه ت بیدار که رده بو... (موده ریس، ۱۹۶۱: ۲۶)
واته دووباره شه وه و به هوی خه مه کانه وه ناله ی دهستی پی کردوو ته وه، به شیوازی که سهر ده رگاش نازاره کانی بیستوو و خه به ری بوو ته وه، ئه مه ش نیشانه ی ده رچوون، یان سهر او پرژکردنی خه مه کانی شاعیره له ناو سنگیه وه بؤ ناو ژووره که، پاشان گواستنه وهی بؤ ده ره وه، ئه مه ش ئاماژه ی به هیزی و زوری خه مه کانی شاعیره، یا خود ده لیت:
من قه قنه س نه ویم، ها بیم وه قه قنه س
یه کجاری چ ئیمشه و، ها به رشیم جه ده س... (موده ریس، ۱۹۶۱: ۲۳)

۲-۵- شه و وهک بیرخستنه وهی مه ترسییه کان:

مه به ست له وه یه شاعیر شه و وهک بیرخستنه وهی مه ترسییه کان ده زانیته و به هوی تاریکیه که ی و به راوردکردنی به تاریکی گور و شوینی که سه خراپه کان له دوا ی مردنیان، ترس ده بیته به شیک له پروانین وینای مه وله وهی، ههر بویه (ههستی ترس یه کیکه له و هه ستانه ی که دهستی به سهر دلی شاعیرانی پیش ئیسلامدا گرتوو، ههروه ها یه کیکه له و جو ره نازارانه ی که له ژیر فشاردا بووه، یه کیک له ئه رکه کانی تاریکییش بریتییه له چاندنی ترس به هوی ئه و مه ترسییه ی که دروستی ده کات) (ئه لبله، ۲۰۱۹: ۲۱)، چونکه دیمه نه کانی شه و راسته وخو شاعیر ده به نه وه بؤ ئه و دیمه نه مه ترسیدارانه ی، که له ئاییندا بؤ که سی خراپه کار له دنیا دا دنا وون، جگه له مه ش سهره پای ئه و جوانیه ی که شه و له خه یالیدا هه لیگرتوو، به لام ههر په یوه ندیی به ترسه وه هه یه، چونکه تاریکی مرؤف ده گه پینتیه وه بؤ حاله تیکی نادلنایی، هه ندیک جاریش وا له خه یال

واته هه ناسه ساردی دل به شه و پوژ له گه لمه و ناوه پاستی هاوینی لی کردم به کوتایی مانگی پایز له سارال، که دیاره چهند سارده، ئەم لیکدانه وهیهش ئەوه دهردهخات شه و نهیتی، یان بهندیخانهی ئازارهکانه و تیتیدا رازهکانی شاراوتهوه، بههوییهوه ههست به ناآرامیی تهواو دهکات، بۆ ئەوهی ئەم دهرروونه داخراو و تهنگ و ساردهی، فراوان و گهرم بیتتهوه، پتویسته لهپووی دهرروونییهوه بهخویدا بچیتتهوه و گرفتهکان به داوی لیبووردن و پارانهوهوه، ریگهی دهرچوونیان بۆ بدۆزیتتهوه و ئارامی به دل و کرانهوهی بۆ دهرروونی بهدهست بهیتیتتهوه، به مانایهکی تر ئەگهر له شهودا به پارانهوه خووی پاک نهکاتهوه، ئەوا شهو دهیتته بهندیخانهی دهرروونی شاعیر، یاخود دهلیت:

خهیاالانی شهو، هيجرانانی پو
قامهت خهه کهردهن چون چهملهی چو... (مودهپیس، ۱۹۶۱: ۲۲۱)

واته خهیاالی زوری شهو و نارحهتی دهرروونم وای کردووه، پوژ ههر نایهت و پوژ نابیتتهوه، بهشیوازیکی لهتاو خهه و بیزاری چهماومهتهوه وهک چیلکهی ناسک و تهپ، ئەم دیمههش ئەوه دهخاته پوو که شهوویکی خهماوی و دریز و تاقهتپروکین بووه و بووهته بهندیخانه و کوتی دهرروونی شاعیر.

۷-۲- شهو و خوشهویستی:

شاعیر شهو وهک هیمایهک بۆ وهسفی خوشهویستهکهی و پادهی بیرکردنی بهکار دههینیت و خوازیاری بهیهگهیشتنیهتی، یان مهبهست لهوهیه که شهو بههوی ئارامی و خاموشییهوه، ههستیکی جوان و ههستبزوی دهادته کهسهکه، ئەمه جگه له جوانی ئەستیرهکان و کاریگهیری دروستکردن لهسهر نهستی شاعیران، چونکه شهو به کات و شوینی بینین و دوان لهگهله خوشهویستهکهیاندان دهزانن، جگه لهمهش شهو لایان شهوویکی ئارام و رازاوه و ئیستاتیکیه و وینهی ئاسمان و ئەستیرهکان له کانی و ئاوهکاندا رهنگ

دهداتهوه و لهگهله جوولهی ئەستیرهکان تیکهله دهیت، بهپیچهوانهی شهوی شارهوه، بۆیه مهولهوی شهوی بۆ یادکردن و کاتی دوان و پهیههندی پوخی لهگهله خوشهویستهکهیدا بهکارهیناوه، وهک دهلیت:

شهوان تا وه پو فکرم جه لاتهن
پوچ رهوانم نه خاک پاته... (مودهپیس، ۱۹۶۱: ۳۵)

واته شهوان ههر بیرری لایهتی و گیانی دهکاته قوربانی خاکی بهرپیی، ئەم قوربانیدانهش، جگه له عاشقپوونی هیچی دی نییه، ئیدی عاشقپوونیکی عیرفانی بیت، یان مرویی، پرسیارهکهش ئەوهیه بۆچی پوژ ههتا شهو بیرری لای بیت، چونکه شهو کاتی پشووه و ساتی ئارامی و ههوانهوه و ههستکردنه به ناخی خود و خویندنهوهی نهستهکانی مروف خویهتی، بۆیه ئامارهی زوری تیتدايه بۆ بیرهینانهوه و ناسینی جوانی خوشهویستی، وهک دهلیت:

ئاری تا پهی ئەو من پۆمهن چون شهو
شهوقهن پهی خهندهی سوبهی جهبهی ئەو... (مودهپیس، ۱۹۶۱: ۱۰۹)

واته بهلی ههتا من له عیشقی یارمدا پوژم وهک شهو وابی، بهیانی پوژی روخساری ئەو جوانتر ههلدیت، چونکه رهوشتی یار وایه تا دلی دلدارهکهی خهفتهبارتر و تاریکتر بیت، ئەم زیاتر به عیشوه و نازهوه خووی دهنوینی، وهک چۆن تا شهو تاریکتر بیت، بهرهههیان باشتتر دهردهکهویت، به مانایهکی تر دهیهویت بلیت چهندیکی خوشهویستهکهی ئازاری بدات، بهلام زیاتر خوشهویستتر دهیت، بۆ ئەم مهبهستهش دوانهی دژی تاریکی و پروناکی هیناوهتهوه، لهپیناو ناساندنی جوانی و بههای تاریکییهکهی.

۸-۲- شهو وهک شانۆی رووداوهکان:

ههندیکی جار شاعیر شهو وهک شانۆیهک بهکار دینیت، لهپیناو خستنهپووی رووداوهکانی، ئەمهش ئاست و توانا و وینای شاعیر دهردهخات، بهوهی شهویک به ههموو ئەو مهلولولانهی تر که لهسهری

خراوته ږوو، وهك شانوى ږووداوهكان بېخاته ږوو،
وهك دهليت:

نيمشهو ديارهن بانگم بيشهرمه
زايهلهى سهمنور كهلهم وه گهرمه... (مودهريس،
۱۹۶۱: ۴۱)

واته نيمشهو هاوار و بانگى وهك زايهلهى
سهمنور گهرم بووه و دهند دداتهوه، شاعير
دهيويت ديمهنيك له شانوكه تايهت بكات به شو،
لهم پهردهيهشدا ئو هاوار و فوغانهى، كه بهوى
نازار و خهمهكانهوه دووچارى بووه، بخاته ږوو، به
مانايهكى تر له پيگهى هينانى وشهكانى (زايهله، كهله،
گهرم) ديمهنهكه بهوردى بخاته ږوو، له پيتاو ناساندنى
حالى له شهواندا، يان دهليت:

مهحاله نيمشهو گيان وه ږو بهردن
جاريوتر تهواف ئاسانهش كردهن... (مودهريس،
۱۹۶۱: ۵۷)

واته مهحاله نيمشهو گيانم بگاته ږوژ و جاريكى
تر كارهكانم بكهم، واته نهم شو دوا شهوى ژيانمه،
بهمهش شهويك وهك ستهيجى ناساندنى نازارهكان
و ږووداوهكان نيشان ددات، بهوى بهتهواوى
دروون و گيانى داگر كردووه، بهشيوازيك له
ژيانى داپريوه، نهمهش ئو سهرهتايهى ږو دروست
كردووه، كه پيى وايه دوا شهوه و زهممهته بگاته
بهيانى.

۲-۹- شهو وهك كات:

مهبهست لهويه كه شهو وهك ئو كاته
كه ديارى كراوه بهكار هاتووه، چونكه كاتى شو
همان كاته بهپي سووراني ږوسهكه و تنهها بهپي
وهرزهكان كورت و دريژي تى دهكهويت، بهلام ئوه
ههستى مروقه ناجيگيره بهرانبهر جوولهى كاتهكه،
واته خيراى و هيواشيى كات، حالهتى ههستى خود،
كونترولى (تهحهكومى) پيوه دهكات، نهم حالهتش
لهسهر هلوئستى مروف پيچهوانه بووتهوه،
بهتايهتلى له ئيستادا ههست دهكات كات خيرا بووه،

چونكه «ههستكردن به ئيستا تنهها له حالهتى
دلپاوكن و خهم و... تاد، نهمهش ئوهمان ږو ږوون
دهكاتوه، كه ږوچى لهم حالهتانهدا ههست به دريژي
كات دهكهن» (بهدهوى، ۱۹۵۵: ۱۷۴)، وهك دهليت:

نيمشهو وه ههر حال، شهو وه ږو بهروون
ئوى خوا سا مهرگ، سههر چيش كهروون... (مودهريس،
۱۹۶۱: ۴۳)

واته نيمشهو بهههرحال شو ږوژ دهكهمهوه،
بهلام خودايه مهرگ، چونكه بهيانى دهبيت چى بكهم،
واته شو وهك خودى ئو كاتهى كه ږو شو دانراوه
بهكار هاتووه، يان دهليت:
نه هات و نه هات دل ماته نيمشهو نلېهت شوى شو
بهراهن نيمشهو... (مودهريس، ۱۹۶۱: ۴۴۴)

واته لهبهرنهوى ئوهى چاوهريهتى نههاتووه،
بهلام شنهى شهوى بهرات لى ددات زياتر بيرى
دهكات، كهواته شو ليرهدا ههر وهك شو بهكار
هاتووه، نهمهچى خودى شهوهكهشى ديارى كردووه،
كه شهوى بهراهن، يان دهليت:

بواوهره بيسات تهمام تهيار كه
شو خهفتهن شووم به ژار ما... (مودهريس، ۱۹۶۱: ۴۱)
لاى مهولهوى شو ههنديك كاتيش لهوه تى
دهپريت، كه تنهها دياردهيهكى گهردوونيه، بهلكو
ناماز و دهلالهتى جياواز لهخو دهگريت، چونكه شو
و دروون پيوهندييهكى بونياديان له دهقدا هيه، به
پييهى جيكهوتى دروونى لهسهر كهسهكه دروست
دهكات، بويه شو بهوى تاريخيهكهى ههميشه
مروقه خراپهكان له كهميندان و ئوهى مهبهستيانه به
شهواندا دهيكهن، ههروهها دهليت:

بهل نيمشهو خهمان شيونان كهلهك تا سههر چوون
ږو گهردشى فلهك... (مودهريس، ۱۹۶۱: ۶۱)

واته بهلكو نهمهش و خهفته ديوارى
فروفيلى خوى تيك بدات ږو سبهينيش خوا كهريمه
چون دهگريت، كهواته شو بريتيه لهو كاتهى كه
ږو شو ديارى كراوه، بويه به مانا سادهكهى بهكار
هينراوه.

يان دەلېت:

ئېمىشەو ۋەھەر ھال، شەو ۋە پۇ بەروون
ئەي خوا سامەرگى، سەھەر چىش كەروون... (مودەرپىس،
۱۹۶۱: ۴۳)

ۋاتە ئەمشەو ھەر چۇنىك بىت شەو تەۋاۋ دەبىت،
ئىدى نازانىت بەيانی چى بىكات، بۆيە داۋاي مەرگ
دەكات، شاعىر دەيەۋىت بىت ھەر چۇنىك بىت
بەرگەي ئەمشەو دەرگم، بەلام بەيانی ۋ شەۋانى تر
چى بىكەم، ئەمەش بەھۋى ئەۋ شتە مەترىسيانەيە، كە
چاۋەرپى دەكات، بەم پىنيەش شەو لەم چەند دىرەدا
برىتيە لە شەو چ ۋەك ناۋەكەي، چ ۋەك كاتەكەي،
ياخود دەلېت:

بەل ئېمىشەو خەمان نەدەرۋم ۋە باد ساقى گيان
قوربان خاتر كەرە شاد... (مودەرپىس، ۱۹۶۱: ۲۵)
ۋاتە بەلكو ئەمشەو ۋەك شەۋانى تر خەم بە
بادمدا نەدا، بۆيە ساقى فرىا بىكەۋە ۋ دلم شاد بىكە،
دلم خۇش بىكە.

ئەنجام:

لە ئەنجامى ئەم تويژىنەۋەيە دەگەينە ئەۋەي كە،
شەو بابەتتىكى سەرەككەيە لە شىعەرى كوردىدا، چونكە
ھەلگىرى چەندىن پەھەندى پەمزى ۋ سۆزدارى ۋ ئايىنى
ۋ پەنگدانەۋەي ئازار ۋ ھەستى دلتەنگى ۋ ھەسرەت
ۋ تىرپامان ۋ داپرانە ۋ لە شىعەرى سۆفىگەرەشدا شەو
بوۋەتە فەزايەكى پۇچى، كە گوزارشت لە دەرەكەۋتە
ئىلاھىيەكان ۋ گەپان بەدۋاي زانست ۋ ھەقىقەت ۋ
مانەۋە تا دەرەنگانى شەو دەكات، لە پىناۋ پارانەۋە ۋ
تەۋبەكردن، چونكە لە تارىكىيەكەي پەناگەيەك بوۋە
بۇ دەرپىنى ھەسرەت ۋ رشتنى فرمىسكەكانيان، لاي
مەۋلەۋىش شەۋىش ۋەك چوارچىۋە ژىنگەيىيەكە، يان
كاتىيەكە، پەرە لە كۆمەلىك موعانات ۋ بىرخستەۋەي
ئازار ۋ خەمەكان، بۆيە پارانەۋە ۋ مانەۋەي لە
نيۋەشەۋدا، كىرۋەتە كىلى كىرۋەۋەي خەمەكان،
جگە لەمەش شەو لاي شاعىر، گۆرەپانى نىشانى

ئازايەتى ۋ يەكلاكرەنەۋەي مەبەستەكانە، ۋاتە ۋەك
ئامرازىك بۇ دەرپىنى ئازار ۋ نىگەرانييەكانيان ۋ
پاستى بەكارىان ھىناۋە.

ھەرۋەھا شەو لە شىعەرى كوردى بەگشتى ۋ شىعەرى
مەۋلەۋىدا تەنبا توخمىكى كاتى نەبوۋە، بەلكو ۋاتاي
فەلسەفى ۋ سۆزدارى جۇراۋجۇرى بەرھەم ھىناۋە،
ئەمەش ۋاي كىرۋەۋە بە دىرژايى مېژۋى شىعەرى
كوردى، بوۋەتە پىكەتەيەكى بىنەپەتتى داهىنەرى
شىعەرى، بەۋ پىنيەي پىۋەستە بە ھەستە قوۋلەكانى
ۋەك خەم ۋ نۆستالژيا ۋ تىرپامان ۋ پەنگدانەۋەي
تەنبايى ۋ تىرپامان، جگە لەمەش شاعىرانى پۇمانسى
بەمەبەستى دەرپىنى خەم، يان بۇ ۋەسفىكرەنى
سىحرى سىروشت بەكارىان ھىناۋە، جگە لەمەش شەو
بە پەلەي يەكەم ھۆكارە بۇ گەيشتن بە خواستەكان ۋ
دروستكرەنى پىۋەندىيە بالاكان، لەم پىناۋەشدا شەو
پەھەندى نويى ۋەرگرتۋە ۋ پەنگدانەۋەي نامۇبوۋنى
دەروۋنى ۋ تىرپامانە فەلسەفەيەكانە، بۆيە شەو تەنبا
چوارچىۋەيەكى كاتى نەبوۋە، بەلكو ۋاتايەكى
دەۋلەمەندى ھىمايى بەدەست ھىناۋە، ئەمەش ۋاي
كىرۋەۋە كە بىيىتە توخمىكى سەرەكى لە ئەزموۋنى
شىعەرى كوردىدا.

سەرچاۋەكان:

بە كوردى

كىتەپ:

- ۱- شكار، سەبۋور عەبدولكەرەم، (۲۰۱۴)، پەنگدانەۋەي
كەسىتى ۋ دىنبايىنى ھەلاج، چاپى ۱، ناۋەندى غەزەلنوس،
تاران.
- ۲- شكار، سەبۋور عەبدولكەرەم، (۲۰۱۴)، چەمكى ژيان ۋ
مردن لە شىعەرەكانى مەۋلەۋى ۋ مەۋلاناي پۇمى، لە ناۋەندى
غەزەلنوس، سلىمانى.
- ۳- عەبدولپەحمان، لەۋن قادىر، (۲۰۱۴)، دوالىزمى دژيەك لە
ھۆنراۋەكانى مەۋلاناي پۇمى ۋ مەۋلەۋىيى تاۋەگوزىدا، چاپى
۱، ناۋەندى پۇشنىبىرى ئەندىشە، چاپخانى پەجايى، تاران.
- ۴- مەمەد، ئەنۋەر قادىر، (۲۰۰۱)، لىرىكاي شاعىرى گەۋرەي
كورد مەۋلەۋى، دەرگاي چاپ ۋ پەخشى سەردەم، سلىمانى.

- ٥- موده پيس، مهلا عهبدولكهريمي، (١٩٦١)، ديواني مهولهوي، وهزارهتي مهعاريف، بهغداد.
- ٦- ههشه مي، شاسوار، (٢٠٢٢)، فرههنگي ئيتيمولوزي كوردى، دهزگاي پوشتنييري جهمال عيرفان، سليمانى.

گۆڤار:

- ١- عوسمان، پهئووف، (١٩٨٨)، «مهولهوي شاعير و رومانتيكي موتهسهووف»، گوڤارى كاروان، ژماره (٦)، ب.چ، (فايلي PDF).
- ٢- محهمد، پ.د. ئه نوهر قادر، (٢٠١٦)، «شينووزى شيعري مهولهوي تاوهگووزى له پوانگه ستياناسي/شينووزناسي نوويه»، گوڤارى زانكو سليمانى، ژماره (٥).

به عه ره بي:

- ١- ابراهيم، نوال مصطفى، (٢٠٠٩)، الليل في الشعر الجاهلي، دار اليازوي، دط، عمان الاردن.
- ٢- ابن منظور، مكرم، (٢٠٠٩) ابوالفضل جمال الدين محمد بن لسان العرب، دار صادر، بيروت.
- ٣- ابن قتيبة، (١٩٦٧) الشعر والشعراء، تحقيق و شرح: احمد محمد شاكر، ج ١، ط ٢، دار المعارف، القاهرة، مصر ٤- بدوي، د.عبد الرحمن، (١٩٥٥)، الزمان الوجودي، ط ٢، مكتبة النهضة المصرية، مصر.
- ٥ □ (٢٠١٨)، معجم مقاييس اللغة، دار الكتب العلمية - بيروت - لبنان.
- ٦- باشلار، غاستون (١٩٩١)، شاعرية احلام اليقظة، المؤسسة الجامعية للدراسات و النشر و التوزيع، بيروت.
- ٧- باشلار، غاستون، (٢٠٢٣)، الهواء و احلام الروى، ترجمة و تقديم: سعيد بوخليط، دار خطوط للنشر و التوزيع، الاردن، عمان.
- ٨- ضيف، شوقي (١٩٨١)، فى النقد الادبي، دار المعارف، القاهرة.
- ٩- عبدالمنعم، ابراهيم، (١٤١٦)، الصورة الفنية فى الشعر العربى مثال و نقد، الشركة العربية للتوزيع، ط ١، القاهرة

الرسالة الاكاديمية:

- ١١- البله، الفاضل أحمد الخضر، (٢٠١٩)، صور الليل و دلالتة في الشعر الجاهلي، رساله ماجستير، جامعة السودان للعلوم و التكنولوجيا، سوادان.
- ١٢- رحمون، أسماء، (٢٠١٩)، تصوير الليل بني امرئ القيس والناطقة الذبياني، رساله ماجستير، جامعة قاصدي مرباح ورقلة، الجزائر.

المجلات

- ١٣- برير، محمد احمد، (١٩٩٥)، الليل والنهار في معلقة امرئ القيس حاشية على قراءة ثانية، مجلة فصول، مج ١٤ عدد ٢، ص: ٥٦.
- ١٤- دادخواه، محمود شكيب الفاري، حسن، (٢٠٠٥)، الليل ومايتصل به فى الشعر الجاهلي، مجله علوم الانسانيه، عدد ١٢، ص: ١٢٢.
- ١٥- يعقوب، عبد الكريم، يونس، وديما، (٢٠١٥)، أنسنة الليل في شعر ذي الرمة، مجلة دراسات في اللغة العربية وآدابها، نصف سنوية محكمة، العدد الواحد والعشرون.
- ١٦- يونس، ا.م.د. نصرت صالح، (٢٠٢١)، الليل في شعر امرئ القيس - قراءة جديدة، مجلة التربية للعلوم الإنسانية المجلد (١) العدد (٤) ص: ١٤٤.

الملخص

الليل في قصائد مولوي

الليل في الشعر الكلاسيكي و الرومانتيكي الكردي هو نافذة واسعة يطل من خلالها الشعراء على عالم مليء بالتأملات والأحاسيس. كان الليل رمزاً للإلهام والعزلة، ومرآة تعكس مشاعر الإنسان المختلفة، من الحزن والحنين إلى الأمل والسكينة، من العوامل التي تؤكد على قيمة الشعر هي ألفاظه، لذلك فإن الألفاظ في النص تشكل عاملاً قوياً في إعطاء الشاعر المعنى من خلال الإشارات والدلالات. يتناول هذا البحث كلمة (الليل) في قصائد مولوي، بهدف الكشف عن معاني ودلالات (الليل) في نصوص هذا الشاعر، ثم يتناول تأثير الليل في الشاعر وكيف انعكس ذلك في اشعاره، كما يتناول البحث موضوعات (الليل) في شعر شاعرنا. ويتم ذلك باتباع المنهج الوصفي والتحليلي، لبيان معاني الليل في قصائده. يتكون هذا البحث من قسمين، يتناول القسم الأول مفهوم الليل وتعريفه وأهمية الليل في قصائد الشاعر وأسباب وصف الليل ومقارنته بنوعه وكيفية، اما القسم الثاني فيتحدث عن استعمالات ومعاني الكلمات المختلفة مثل (الليل، اللقاء، العبادة والاستغفار، الهم والحزن، الخطر، الحب، الخ).

الكلمات الرئيسية: الليل، اللقاء، الشاعر، الألم، الحب.

night on the poet and how this is reflected in his poems. The research also deals with the topic of (night) in the poet's poetry. This is done by following the descriptive and analytical approach, to clarify the meanings of night in the poet's poems. This research consists of two parts. The first part deals with the concept of night, its definition, the importance of night in the poet's poems, the reasons for describing night, comparing it to its type and how. The second part talks about the uses and meanings of different words such as (night meeting, worship and forgiveness, worry and sadness, danger, love, etc.)

Keywords: night, meeting, poet, pain, love.

Summary

Night in Mawlawi's Poems

Night in classical and romantic Kurdish poetry is a wide window through which poets look out onto a world full of contemplations and feelings. Night was a symbol of inspiration and isolation, and a mirror that reflects different human feelings, from sadness and longing to hope and tranquility. One of the reasons that prove the value of poetry is its words, so the words in the text constitute a strong factor in giving the poet meaning through signs and connotations. This research deals with the word (night) in Mawlawi's poems, with the aim of revealing the meanings and connotations of (night) in Mawlawi's texts, then defining the effect of